

**Йозеф Панек – дослідник рослинного світу Волині
(до 50-ї річниці від дня смерті науковця)**

19 березня 2011 року виповнюється 50 років від дня смерті відомого ботаніка Йозефа Панека.

Життєвий шлях та творча діяльність талановитого науковця нерозривно пов'язані з Волинню та Рівненщиною.

Йозеф Панек народився 15 жовтня 1880 р. в с.Отичка поблизу м. Рівного в родині чеських колоністів, які поселились на Волині в другій половині XIX століття. Його дідусь Август Панек був професором Празького університету, а батько Франтішек Панек займався будівництвом водяних млинів на Волині.

Йозеф навчався в початковій школі в м. Заславл та в Житомирській класичній гімназії, яку закінчив в 1901 р. В тому ж році він поступив до Київського університету Святого Володимира, де вивчав природничі науки, спеціалізуючись на ботаніці. Йозеф Панек був активним діячем студентських соціал-демократичних організацій, виступав на нелегальних робітничих зібраннях в м. Києві. За цю діяльність він був виключений із університету і ув'язнений до Лук'янівської в'язниці, а пізніше примусово призваний на півроку до військової служби. Лише через декілька років Йозеф зумів відновити навчання в університеті. В 1911 р. він одержав диплом I ступеня за наукову роботу «Рослинність Рівненського повіту».

Йозеф Панек закінчив однорічні педагогічні курси при Київському навчальному окрузі. В 1912 р. він розпочинає свою педагогічну діяльність як вчитель природничих дисциплін та географії. З 1912 по 1913 рр. Йозеф працює в гімназії Перетятка в Києві, а з 1913 по 1918 рр. – в чоловічій та жіночій гімназії в м. Пирятині поблизу Полтави.

У 1918 р. Йозеф Панек переїхав до м. Рівного і з того часу до 1939 року працював вчителем у польській приватній гімназії «Освіта». Саме у цей час він проводив активну роботу по дослідженню рослинного покриву краю, в тому числі унікальної пам'ятки природи Вишневої гори, яка розташована в 8 км на північний захід від м. Рівного. Там науковець виявив багато рідкісних для Волині видів степових рослин, зробив їх науковий опис та зібрав гербарій. Він неодноразово порушував питання про необхідність охорони рослинності цього куточку нашого краю.

Результати своїх багаторічних наукових досліджень рослинного світу Волині Йозеф Панек узагальнив і описав в працях: «Рослинність околиць Рівного», яка була опублікована в рівненському науково-краєзнавчому

щорічнику «Rocznik Wołyński» в 1939 році [1, 1], «Комплекс вишеньки степової (Prunetum fruticosae) і його досягнення» («Rocznik Wołyński», 1931) [2, 2], «Вишнева гора на Волині», опублікована в краківському журналі «Ochrona Przyrody» в 1933 році [3, 3], «Степова та скельна рослинність лесової Волині» («Rocznik Wołyński», 1939) [4, 4].

З 1939 по 1941 рр. відомий ботанік викладав природничі дисципліни в середніх школах м. Рівного.

В 1941 р. та з 1944 по 1947 рр. Йозеф Панек працював науковим співробітником Рівненського краєзнавчого музею, де в повній мірі розкрився його талант як ботаніка, так і науковця.

Під час гітлерівської окупації він зазнав переслідувань від німецької влади за переховування єврейської дитини.

В повоєнні роки Йозеф Панек опублікував на сторінках рівненської газети «Червоний прапор» ряд краєзнавчих матеріалів про природу Волині та її охорону, а саме: «Азалія понтійська», «Лікарські рослини Ровенщини», «Янтар на Ровенщині», «Мінерали Ровенщини» та інші.

У квітні 1947 р. ботанік емігрував до Чехословаччини, де кілька місяців перебував в осередку для переселенців. Отримавши запрошення на роботу з Вроцлавського університету, він у вересні 1947 р. переїхав до Польщі, де спочатку працював ад'юнктом на кафедрі фармацевтичної ботаніки Вроцлавського університету, а з 1950 р. – хранителем гербарію на кафедрі морфології та систематики рослин. Згадуючи талановитого ботаніка, професор К. Ростанський писав: «Йозеф Панек відзначався надзвичайною працюючістю та пунктуальністю – кожного дня, рівно о 8 годині ранку, можна було бачити, як він відчиняв двері свого царства рослин – Гербарію, де, схилившись над гербарними аркушами, каталогізував багаті безцінні збори, врятовані від винищення в час війни, а також, не дбаючи про власне здоров'я, систематично обробляв гербарні збори вуглекислотою, щоб знищити шкідників і зберегти гербарій для науки на довгий час» [5, 6].

У 1956 р. Йозеф Панек вийшов на пенсію, однак, продовжував працювати з гербарієм. Складені науковцем каталоги рослин Гербарію Вроцлавського університету служать науці до цього часу.

Останні роки свого життя відомий ботанік змушений був провести в будинку опіки, оскільки стан його здоров'я все більше погіршувався. 19 березня 1961 р. життя великого природолюбця обірвалося. Його поховали на Грабішівському цвинтарі в м. Вроцлаві.

Унікальна ботанічна колекція, яку зібрав Йозеф Панек, зберігається у фондах Волинського краєзнавчого музею в м. Луцьку та Рівненського краєзнавчого музею. Зібраний гербарій є результатом великої копіткої

праці ботаніка по вивченню флори Волині та Рівненщини. Чимало існує припущень, як гербарій видатного науковця потрапив у Волинський краєзнавчий музей.

Ймовірно, що у 30-ті роки Йозеф Панек плідно співпрацював з відомим польським ботаніком, вченим, науковим співробітником Волинського краєзнавчого музею Стефаном Мацко. Науковців єднали спільні подорожі з метою вивчення рослинного покриву краю, обмін досвідом наукових досліджень, а також питання охорони природи. Про їх творчий доробок свідчать передані (на нашу думку) Йозефом Панеком в Луцький музей гербарні аркуші, які суттєво доповнили унікальний гербарій, започаткований Стефаном Мацко.

Гербарій Йозефа Панека, який зберігається у фондах Волинського краєзнавчого музею, складається з 578 гербарних зразків [6, 7].

Досить широка географія місцевостей звідки комплектувався гербарій. Відомий ботанік проводив багаторічні дослідження на території сучасних Волинської, Рівненської, Житомирської областей та Кременецького району Тернопільської області (згідно сучасного фізико-географічного районування ця територія відноситься до Волинського лісостепу, Житомирського Полісся та Кременецьких гір на Поділлі).

До складу унікальної колекції входить чимало видів рідкісних рослин, зокрема, горищвіт весняний (*Adonis vernalis* L.) [ВКМ. Інв. № П-889/2], гудайєра повзуча (*Goodyera repens* (L) R. Br.) [ВКМ. Інв. № П-606/2], ковила пірчаста (*Stipa pennata* L. s. str.) [ВКМ. Інв. № П-128/3-4], молочай волинський (*Euphorbia volhynica* Bess. ex Szof) [ВКМ. Інв. № П-1234/1-2], самосил паннонський (*Teucrium rannonicum* A. Kerner) [ВКМ. Інв. № П-1098/5] та інші. Представлені види, окрім останнього, занесені до нового видання Червоної книги України, оскільки мають тенденцію до зменшення чисельності.

Колекція рослинного світу, зібрана Йозефом Панеком, має велике наукове значення. Вона дає можливість простежити за зміною рослинності Волині та Рівненщини під впливом інтенсивної господарської діяльності людини, вивчати географію поширення рідкісних рослин.

Гербарій талановитого ботаніка служить прекрасним методичним посібником для спеціалістів.

Самовіддана організаторська діяльність науковця Йозефа Панека є свідченням безмежної любові до природи.

Список скорочень

ВКМ – Волинський краєзнавчий музей

Інв. – інвентарний

КДФ – група збереження «Книги, документи, фото»

П – група збереження «Природа»

Література

1. Panek J. Roślinność ocolic Równego // Rocznik Wołyński. Równe, 1930. – Т. 1. – S. 57-79.
2. Panek J. Zespól wiśienki stepowej (Prunetum fruticosae) i jego sukcesia // Rocznik Wołyński, 1931. – Т. 2. – S. 403-452.
3. Panek J. Wiśniowa góra na Wołyniu // Ochrona Przyrody, 1933. – S. 72-78.
4. Panek J. Roślinność stepowa i naskalna lessowego Wołynia // Rocznik Wołyński, 1939. – Т. 2. – S. 26-66.
5. Rostański K. Panek Józef (1880-1961) // Słownik biologów polskich. – Warszawa: PWN, 1987. – S. 410.
6. Rostański R. Wspomnienie o Józefie Panku, byłym kustosz zielnika Instytutu botaniki Uniwersytetu Wrocławskiego, W 25 rocznice jego śmierci // Acta Universitatis Wratislaviensis, 1988. – № 974. Prace Botaniczne XL. – S. 3-5.
7. Олешко В., Савчук Л., Андреева Т. Каталог гербарію Стефана Мацка та Йозефа Панека. Із фондів ВКМ. – Луцьк, 2005. – 582 с.
8. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К.: Глобал-консалтинг, 2009. – 900 с.